

Geleentheidsrede

Die PU-Konservatorium as liggaam¹

Enkele aantekeninge oor sy wording

Prof. J.P. (Jacques) Malan²

'n Persoonlike woord

Noodgedwonge wil ek begin met 'n persoonlike woord: daar is 'n gesegde dat 'n mens sy eerste liefde nooit vergeet nie. Vir vele is dit 'n waar woord. En wanneer hierdie "eerste liefde" na vele jare aan jou dink en jou uitnoui na 'n gemeenskapsfees van verlede en hede, een wat terselfdertyd ook 'n besinning oor die weg van die toekoms is, dan is jy bly en vergenoegd en neem die uitnodiging dankbaar aan. Die musiekafdeling aan hierdie universiteit, trouens die Universiteit self en die rigting wat dit voorstaan, was nog altyd my eerste liefde. En vanaand is ek bly en dankbaar dat die geleentheid my gegun word om te getuig hoe sterk en onveranderlik die besieling daarvan in my lewe bly werk het.

Die Konservatorium kan met reg beskou word as 'n liggaam met baie lede uit baie jare, met baie verskillende gawes in verskillende grade van sterkte wat soms oorvloedig in 'n mens aanwesig kan wees. Natuurlik dink 'n mens dadelik aan Paulus se beeldspraak aangaande die heilige liggaam van Christus. Hierdie universitêre liggaam kan vanselfsprekend glad nie daarmee vergelyk word nie. Heelwat van die dinge wat Paulus daarvan sê, is egter ook hier van toepassing, soos byvoorbeeld die feit dat die liggaam 'n eenheid met 'n eie hoof is en dat elke lid vir sy vordering op die ondersteuning en goedkeuring van al die ander lede aangewese is. En almal het net een gemeenskaplike doelwit: om die méérwording van die lewe rondom hulle met hulle kuns te bedien.

---

1 Geleentheidsrede gehou om die vyftigste bestaansjaar van die Konservatorium te herdenk – 14 April 2000. By hierdie geleentheid is oorkondes aan afgetrede personeellede oorhandig.

2 Prof. Jacques Malan was die eerste hoof van die Musiekdepartement aan die PU vir CHO.

Verder: as een lid deur die onguns van die tye getref word, ly almal saam en wanneer een lid vereer word, is sy eer die eer van al die lede in die liggaam. As liggaam is die Konservatorium ook 'n eenheid van verlede en hede. Die dryfkrag van eenheidsbewussyn was dan ook die aanleiding tot die feesvierings wat vanaand dan ook begin.

Julle bestuur het dit goed gedink om by hierdie geleentheid eertydse personeellede en hoofde met oorkondes te vereer en om dit in julle aanwesigheid te oorhandig, sodat almal saam met die ontvangers kan bly wees en hulle daaraan kan verlustig. Elk van die ontvangers het op sy tyd en in eie hoedanigheid, met sy kragte en gawes en met sy eie persoonlike visie bygedra om hierdie liggaam te laat groei en toeneem. Hulle het die beste van hulle lewe daaraan gegee en hul beste leef onveranderlik voort in die liggaam wat hulle gedien het. Wanneer julle dus vanaand hulle respektiewe bydraes in herinnering roep, is dit in die bewussyn dat julle 'n afkoms het, 'n geestelike voorgeslag van manne wat gearbei het om gestalte te help gee aan die voorregte, glans en glorie wat julle tans geniet. Almal hier aanwesig, is aandeelhouers daaraan. Maar dit is 'n tweerigtingstraat: hulle het ook 'n aandeel aan julle toewyding en arbeid hier en nou, net soos julle 'n aandeel aan hulle arbeid in die verlede het.

Vir die eer ons aangedoen, dat ons gedane arbeid deur hierdie generasie in ere gehou word en nie vergeet is nie, is ons opreg dankbaar. Die taak om ons gemeenskaplike dank tot uiting te bring, is aan my toevertrou en ek doen dit met graagte en uit liefde vir my medearbeiders en die inrigting. Maar daarby wil ek tog weer beklemtoon dat die glorie van hierdie fees, nie net deur die arbeid van enkele persone tot stand gekom het nie, maar deur die heelhartige medewerking van vele personeellede, en vanselfsprekend deur die inset, toewyding en prestasies van al die studente wat deur die jare hier gestudeer het en nog studente hier is. Ons bring vanaand hulde aan 'n skare musikale mense wat almal elkeen op sy eie besondere terrein en met sy eie begaafdhede daaraan gewerk het om hierdie gedenkfees moontlik te maak.

My dank is dus nie net namens die ontvangers nie, maar namens almal wat hulle kragte as leerkragte of leerlinge daaraan toegewy het, en nog toewy, om hierdie inrigting na nog groter hoogtes te dra. Want wat ons nou belewe, is 'n mylpaal op die weg na toekomstige dinge.

Die Konservatorium is deel van 'n eenheid

Die Konservatorium is, soos reeds hierbo vasgestel 'n liggaam, maar as liggaam is dit weer deel van 'n groter liggaam, die Fakulteit Lettere en

Wysbegeerte en die Fakulteit is op sy beurt weer lid van die Senaat en die Senaat is ten slotte die uitvoerende gesag van die Universiteit se Raad. In sy geheel is die Universiteit weer 'n lid van die groot oorkoepelende liggaam van hoër opvoeding in hierdie land. Ons kan onself dus nie vanaand in afsondering beskou nie, maar in ons beslissende verbondenheid met hierdie inrigting en dan met die land waarin ons leef en werk en tot wie se lewe en welsyn ons 'n bydrae moet lewer. Ons bydraes word in 'n besondere mate bepaal deur die opleiding wat ons hier ontvang – in hierdie geval opleiding met 'n oorwegend Christelike karakter. Ons het dus 'n opdrag om ons lewe in en vir musiek in die perspektiewe van die ewige lewe te sien, die geldigheid van dié siening in die nasionale lewe uit te dra en te onderskraag in die kringe waarop ons arbeid afgestem is. Per slot van rekening is die land en al sy mense weer verantwoordelik aan die Skepper-God uit wie alle dinge is. Die liggaam van hierdie inrigting is gemaak om as 'n funksie van die goddelike liggaam sy verantwoordelikheid na te kom. Met die beeld van 'n liggaam gee ons met ander woorde rekenskap van die wyse waarop alle eenhede, van die individuele tot by die allesoorkoepelende eenheid van God, met en in mekaar verweef is.

Dit is dinge wat vir my duidelik geword het kort na my aankoms in Februarie 1941 om, na haar huwelik, die musiekonderwyspraktyk van mev. Heinie de Wet, die skoondogter van die destydse professor in Teologie, professor C.J.H. de Wet, by haar te kom oorneem. Uit die staanspoor het ek hier kennis gemaak met 'n menseslag wat vir my tot op daardie stadium onbekend was. Dit was manne met die helder oë en jeugdige entoesiasme van geroepenes wat 'n geestelike ideaal duidelik afgeteken sien, die ideaal om 'n aanslag te lewer op wat destyds beskou is, en vandag nog beskou word, as 'n vesting van outonome intellektuele aktiwiteit, die tersiêre opvoeding van jong mense en hier by name die Afrikaanse jeug. Daardie universitêre span het hulle daarvoor beywer om die hart se Godgegewe plek as kernstuk van intellektuele arbeid te herstel. Hulle wou alle wetenskaplike arbeid aan die gesag van hulle geloof in die Drie-enige God van die Bybel onderwerp en sy soewereiniteit nie net bely nie, maar ook 'n liefdesgestalte in hulle arbeid gee. Dit het 'n beslissende uitwerking op my loopbaan gehad. Wat voor my opgedoem het, was die flonkerende ideaal van die een enige wyse waarop egte, durende eenheid hier op aarde bewerkstellig kan word. Die hart moet daarvoor, as die grootste gawe van God aan die mens, weer in ere herstel word. Want eers deur die hart-van-sy-lewe het die mens in die begin werklik 'n afbeelding van sy Maker-wat-liefde-is geword. Lewe word sinvol as die hart, met sy gegewe liefde tot God en alle lewe, in bevel van menslike lewe staan en die intellek aan homself onderwerp.

Die integrasie van hart en inteiiek is die waarborg vir eenheid

Na 'n voorbereidende ondersoek het die Senaat in 1943 daartoe oorgegaan om ook Musiek by hulle ideaal te betrek en 'n eenjarige graadkursus vir die graad B.A. ingestel. Of hulle daarvan bewus was dat Martin Luther in sy "Tafelgesprekke" al die mening geuiter het dat Musiek in rangorde onmiddellik na die Teologie volg, en of hulle maar net gehandel het in ooreenstemming met die tans nog algemeen aanvaarde, maar afgewaterde vorm van Luther se geesdrif vir Musiek, naamlik dat "Musiek die taal van die hart is", weet ek nie. Vir my was en is dit 'n feit dat daar 'n organiese verband bestaan tussen die integrasie van hart en inteiiek soos dit in die destydse PUK vir CHO gestalte gekry het. Want volledige integrasie van hart en intellek is die onontbeerlike voorvereiste vir betekenisvolle musiekbeoefening. Dié siening word onderskraag deur die feit dat die Senaat in dieselfde tyd ook goedkeuring daaraan verleen het dat prof. Gerrit Dekker van die Departement Afrikaans-Nederlands 'n eenjarige kursus in sy groot liefhebberij begin. Hy het dit genoem "Kunsgeskiedenis en -waardering". Daaruit het mettertyd die Skool vir Beeldende Kunste gegroei, net soos die huidige Konservatorium uit die nederige B.A.-kursus ontwikkel het. Van beslissende belang is dat hierdie destyds klein universiteitjie (in die jaar van my aankoms het hulle vir die eerste maal meer as tweehonderd studente gehad!) in sy eie beginjare, naas die velerlei aspekte van wetenskapsbeoefening, ook daadwerklike aandag aan die bevordering van artistieke wetenskappe begin gee het! Dit kan beskou word as 'n uiting van die oortuiging dat 'n lewensbeskouing eers sy volle krag ontplooi as dit tegelyk op alle fronte van die lewe na vore beweeg.

Die wordingsjare

Daar was, objektief gesien, in 1943 maar min hoop dat die musiekbaba sy geboorte sou oorleef. Die oorlog was toe al drie jaar aan die gang, die aankoop van luukse artikels soos klaviere, grammofoonplate, musiekapparate en musiekinstrumente was buite die kwessie en die universiteit het ook oor geen enigsins paslike ruimte vir musiekonderwys beskik nie. Ons klasse het begin in 'n militêre barak uit die Eerste Wêreldoorlog, ver van al die ander onderwyslokale af, agter die Heimat-koshuis waar dit niemand kon steur nie. Ons het begin sonder 'n klavier, sonder 'n swartbord met notebalke, sonder tafels om op te skrywe, sonder iets – 'n regte grammadoelabegin. Plate is hier en daar geleen en dikwels moes ons saans per fiets na Girls High School ry waar 'n oorsigtelike Carnegieplateversameling goedgunstig beskikbaar gestel is. Onmiddellik na die oorlog het die Universiteit egter 'n regopklaviertjie uit Switserland ingevoer en van toe af het daar baie vinnig konsolidasie in die onderwys begin kom.

Ek kan julle verseker dat die wordingsjare soms 'n epiese, dan weer 'n komiese, maar altyd 'n geesdriftige karakter gehad het. Die dosent en die studente was 'n hegte eenheid waarna 'n mens graag terugkyk – al is dit met weemoed. Hulle het jou waarlik op my verjaarsdag met geskenke aangesit gekom! Op dié dinge kan ek vanaand in die toegestane tydsbestek nie ingaan nie, al is die romantiek, humor, vindingrykheid en idealisme ook hoe verleidelik. Tot blote geraamte gereduseer, lui die geskiedenis van die wordingsjare soos volg: in 1946 het die universiteit al beskik oor 'n volle graadkursus vir B.A. en 'n eenjarige kursus in Musiekgeskiedenis en -waardering. Twee jaar later is daar, op versoek van die rektor, prof. Ferdinand Postma, met die vierjarige B.Mus.-graad begin. Toe het Attie van der Walt as lektor sy plek by ons kom inneem. Laat my toe om net aan te stip dat die Universiteit – in musikale sowel as in lewensbeskouwlike opsigte – nie 'n beter keuse kon gedoen het nie, 'n feit wat hulle later ook erken het deur hom as professor en hoof van die Konservatorium te benoem. Ons groot deurbraak was in 1949 toe die Universiteit die College of Music van mnr Van der Bent aangekoop het, sodat die ideaal van 'n goed toegeruste musiekkonservatorium verwesenlik kon word. As hoof daarvan het ons prof. M.C. Roode aangestel sodat dit onafhanklik van, maar in noue samewerking met die akademiese departement die opleiding van studente en hulle lewensbeskouwlike vorming kon waarneem. In 1950, slegs sewe jaar na die begin in 'n verweerde ou sinkgebou, het die musiekafdeling sy vlerke sowel akademies as prakties begin spreid en begin naam maak. In hierdie verband moet beslis vermeld word dat lektor Van der Walt sy magistergraad kort voor die opening van die Konservatorium as eerste nagraadse student van die Departement verwerf het. Sedertdien is alles gekonsolideer en verder uitgebrei met geboue en fasiliteite wat julle in staat stel om 'n ereplek in Suid-Afrika se akademiese musieklewe en in Potchefstroom se jaarlikse kunsfees in te neem.

Meer of min in hakies moet dit tog aangestip en beklemtoon word dat die Musiekdepartement begin het toe 'n uiters onsimpatieke oorlogstydse regering aan bewind was. Hulle het in 1940 byvoorbeeld dadeloos toegekyk hoedat soldate uit die kamp hier agter die universiteitseiendom verniel. Toe ek in 1941 hier aankom, is 'n gruwelik afgetakelde klavier in Heimat as voorbeeld van hulle vandalisme aan my getoon – maar ook die hope kopgroot klippe wat studente teen die balkon op die eerste vloer gestapel het as voorsorg teen 'n herhaling van die aanval! Maar in 1948, toe ons met die B.Mus.-kursus begin het, het 'n nasionale Afrikaner-regering aan bewind gekom en die wind het heeltemal omgeslaan na bevoordeling van die voorheen verontregtes. Sonder die gunstige klimaat van 'n Afrikaans-nasionale regering sou die vinnige vordering van die Departement net nie moontlik gewees het nie. Hierdie feit beklemtoon op

sy beurt weer wat ek aan die begin vermeld het: dat geen enkele liggaam onafhanklik van funksionele verbondenheid met 'n groter liggaam – tot op regeringsvlak – kan voortbestaan of vorder nie. Alle liggaam skuif in mekaar, ongeveer soos die dele van 'n outydse teleskoop waarvan die dele in mekaar pas – lank nie so wrywingloos nie – maar darem.

Die dissipline van 'n lewensvisie

Omdat dit kennelik met die guns van die tye en dus deur die Allerhoogste geseën is, was dit dus 'n suksesverhaal wat slegs sewe jaar in beslag geneem het. Wat egter vandag nog altyd van node is, is om rekenskap te gee of julle, soos Deuteronomium 8:2 dit stel, “weet wat in julle hart is, of julle God se geboorte gaan hou of nie”, of julle bereid is om Hom as die groot Skepper-Kunstenaar te huldig en te dien. 'n Baie belangrike kultuurfilosoof en teoloog van die vroeë negentiende eeu, die Deen, Soeren Kierkegaard, het die vraag wat dit beteken om 'n Christen te wees, soos volg beantwoord:

Geloof is iets wat ook die allereenvoudigste mens as anker van die lewe kan begryp. Dit vestig die aandag daarop hoe moeilik veelsydig gevormde kultuurmense dit vind om die evangelie te absorbeer.

Daarop laat hy dan hierdie skerpnydende betragting volg:

Die onbeskryflik wonderbaarlike humaniteit van die Christendom bestaan daarin dat dit die allerhoogste lewenswaardes aan alle mense beskikbaar stel, terwyl dit juis die begaafdstes en bes ontwikkeldes onder hulle aan die allerstrengste tug onderwerp.

Sonder die dissipline van 'n lewensvisie, 'n begrip waarom lewe gaan en wat daarmee verrig moet word, kan niemand die allerhoogste lewenswaardes besit nie. Vir musikante en musici het dit 'n impak wat hulle onmiddellik verstaan. Want sonder selfdissipline en oorgawe van die self aan die kuns vorder niemand 'n tree op die musikale veld nie. In eie formulering verklaar Kierkegaard daarmee die ewangeliewoord dat Christus by sy wederkoms almal sal beoordeel in ooreenstemming met hulle spesifieke begaafdhede om God in die wêreld te ken en lief te hê, en met die gedissiplineerde gebruik wat elkeen op sy eie werf en met sy eie gawes daarvan gemaak het.

Slot

Paulus sien die roeping van 'n Christen daarin dat hy homself soos 'n atleet voorberei op die regte gebruik van sy lewe, en hom inspan om die wenstreep van verheerlikte opstanding uit die dood en eindelose God-aanskouing te haal. Hy roep almal wat “geestelik volwasse” is daartoe op en sluit sy beeldspraak af met die woorde: “Laat ons koers hou op die

pad waarmee ons tot hertoe gekom het". Hierdie woorde uit Filippense 3:16 bevat die wenresep vir almal wat die voorreg het om hier te studeer. Wie dit voor oë hou, bly op die pad van verantwoordelikheid teenoor die absoluut onveranderlike lewe wat agter alle menslike lewe en werke staan en dit dra en versorg. Ek meen dat Paulus se woorde soos 'n môrester groot bo die nuwe millenium en die opleiding aan hierdie Konservatorium moet skitter en vonkel. Mag die seen van God julle ook verder op dié weg begelei.